

Ak, hvor uforandret

Anmeldelse af Peter Thielst

Hvile værdier har danskerne?
Hvad er deres holdning til fx ægteskab, familie, arbejde, politik, religion?
Hvordan har udviklingen mht. befolkningens værdier formet sig inden for den sidste ones år?

Det er nogle af de spørgsmål, som elleve danske samfundsforskere søger at besvare i den foreliggende bog. Og de ugrundlæggende analyser - som baserer sig på en omfattende og meget omfattende spørgeskemamateriale fra henholdsvis 1981, 1990 og 1999 - fortæller bl.a. om borgernes egede vægning af de traditionelle familieværdier og af religionen. Der er samtidig sket en betydelig individualisering på en række områder, og man kan konstatere et fald, omend beskedent, i tilliden til de offentlige myndigheder. Danskerne er i samme periode også blevet mere optaget af det lokale, og den nationale stolthed er støt stigende.

Den danske værdiundersøgelse er en del af en omfattende international spørgeskemaundersøgelse, The European Values Survey, som blev gennemført første gang i 1981 og siden i 1999.

HANS REITZELS FORLAG

Danskernes værdier 1981-1999

Peter Gundelach, der er professor ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet, har fra 1990 haft ansvaret for den danske del af projektet. Sammen med lektor Ole Riis, Aalborg Universitet udgav han i 1992 under titlen "Danskernes værdier" den første samling analyser af spørgeskemamateriale.

Redigeret af Peter Gundelach

Danskernes værdier
1981-1999

Danskernes værdier 1981-1999, red. Peter Gundelach.
Hans Reitzels Forlag 2002, 307 sider, kr. 250,00.
Omslag ved Ida Balslev-Olesen.

Hellere et par forhold end et parforhold. Siger folkeviddet og drømmer fromt om den eneste ene. Moral er godt, men dobbeltmoral er dobbelt så godt. Siger folkeviddet og vælger sig repræsentanter på tinge, der med et kækt smil agerer herefter. Ud med smagsdommere og eksperter, ind med spindoktorer og presselakajer. Slut med etiske råd og centre for menneskerettigheder, i arbejdstøjet med Lomborg og Vesselbo.

Set i det lys er det ikke mærkeligt, at omslaget på den stort anlagte rapport *Danskernes værdier 1981-1999* minder én om en gravsten, der fortæller om et sørgelig kort liv og nederst udtrykker 'Hvil i fred'. En rigtig dansk gravsten, der på billedet bakkes smukt op af de rød-hvide vejsten, der - som to andægtige fodboldhold ved paraden på banemidten - kanter den gyldne middelvej ind. Ret beset er vejen mere moderne end gylden, og det fremhæves af det idylliske danske sommerlandskab med gule rapsmarker, bølgende nøddehegn og, i det fjerne (på bagsiden), en rigtig bondegård, der minder os om de gode, gamle dage. De rød-hvide sten står ganske vist lidt skævt, men det er efter gammel skik hertilands; til gengæld er de nymalede, og efter næste regnbyge vil den fæle fugleklat på den forreste sten være vasket væk. Tør man håbe.

Ja, sådan er det hele vejen igennem: værdier består, og kritisk analyse forgår. Her er intet nyt under den hyggelige danske sommersol - jo, bondegår-

dens stald og lade har fået eternittag, og bonden selv har fået bil. Ellers synes 'Gud, konge og fædreland' – eller 'Kirche, Kinder und Küche' og lidt 'Frihed, lighed og broderskab' – at hvile trygt i Mor Danmarks favn: medierne har jo allerede refereret de almene resultater af undersøgelsens 1981/90/91-værditjek og *dokumenteret* (dette er sociologisk wissenshaft!), at nok synes alt at være under 'voldsom udvikling' og tage forskud på alle tiders 'tid til forandring', men basalt set har de fleste stadig – uændret eller øget – tillid til politiet, ægteskabet, folkekirken osv.

Vi er ganske vist blevet lidt mere individualistiske, egoistiske og (ej at forglemme) rige – hvorfor *frihed* i stigende grad vægter mere end *lighed*, egen behovstilfredsstillelse mere end broderskab – men samtidig bekender vi os til kardinale dyder som troskab, ansvar, ligestilling mellem kønnene og omsorg for de svage. Kernefamilien er fortsat under pres rent praktisk – skilsmisserne vil ikke aftage, kirkens velsignelser er spildte Guds ord på Bolle Lars m/k – men vi lader som ingenting og hylder det klassisk-borgerlige ideal. Pudsigt nok betyder det i 1999 mindre end tidligere for det lykkelige ægteskab med et godt sexliv og andre fælles interesser og overbevisninger, mens der lægges vægt på RESPEKT: gensidig respekt og troskab. Det lyder mærkeligt, men måske er der gået Cosby & Co. i besvarelserne.

Som årene går fra 1981 til 1999, får vi lidt mere tolerance over for enlige mødre, bøsser og indvandrere (NB! undersøgelsen slutter i 1999!), mens vi bliver mærkbart mere bekymrede over evt. at blive naboer til stærkt højreorienterede personer (igen anno 1999). Efter visse parametre synes vi at blive mere *venstre*-drejede gennem 90'erne, efter andre at blive mere *højre*-vendte: den gamle liberalisme vil både forbinde frisind med ansvar (for de svage) og forvandle sig til kynisk dyrkelse af egne interesser og frihedsrettigheder – så jeg kan realisere alt, hvad jeg har lyst til!

Selv om danskerne i den målte periode ikke just er blevet flittigere kirkegængere, så er tilliden til kirken øget, måske fordi der højtidshoppes lidt mere i den, eller fordi håbet om, at nogen dog må vide besked med livets mening, skal rettes et eller andet sted hen, gerne lidt ophøjet og nydeligt. Troen på den personlige Gud og Paradiset er vigende, mens

forstillingen om en særlig åndelig kraft er markant stigende – folk er jo søgende på den postmoderne eller 'fede' måde, hvor alt går an, og hvor det 'alternative' helt ud i sproget er langt mere *spændende* end det 'traditionelle'. Ja, så det tror Fanden, at også Helvede har fået lidt flere fans!

Alt dette undrer i og for sig ikke, for sekularisering betyder ikke længere, at magi og religiøs tro erstattes af fornuft og videnskabelig indsigt – i mere og mere udtømmende forstand, indtil kirkerne og de andre gude-tabernakler står tilbage som fortidsminder og lokalmuseer. Verdsliggørelsen indebærer nemlig ikke, at livets mening – hin enkeltes eksistentielle projekt – kommer på rationelle skinner, men at alle mulige *fortolkninger* tager over og byder sig til: nogle ydmyge og med respekt for de 'små fortællinger' og sund fornuft, andre grandiose og med vældige metafysiske, spirituelle antagelser. Og i et konsumsamfund er der ingen ende på opfindsomme *tilbud*, jo mere kælnede og fantastiske desto bedre: netop fordi vi i det daglige liv hviler så trygt og eftertrykkeligt i videnskabens og teknologiens favn, kan vi tillade os at lege med andre universer og virkeligheder. Kald det dobbelt bevidsthed eller mere kultur for pengene. Når vi drømmer og sigter efter højere mål, sidder vi nemlig ikke som konen i muddergrøften, der risikerer – det er jo eventyrets skæbnsvangre logik – at kræve for meget og på ny lande i muddergrøften: nej, vi sidder solidt på den grønne gren – og om lidt er kaffen atter klar.

Med dette eksempel nærmer vi os langsomt denne værdiundersøgelses akilleshæl: udsagnskraften og udsagnsklarheden i de mange svar, som i 1981, 1990 og 1999 bliver givet i de omfattende spørgeskemaer. Man kan statistisk opbygge testbatterier af et ufatteligt format, og man kan efterfølgende behandle sine data for at opspore alle mulige signifikante afvigelser, korrelationer osv. I så henseende er *Danskerne værdier 1981-1999* en rigtig duksebog, for de pligtskyldige metodologiske diskussioner er næsten overvældende i forhold til det – ret beset – spinkle talmateriale, som fremlægges og gøres til genstand for – igen ret beset – temmelig vage konklusioner om periodens temmelig vage værdiforskydninger.

Det meste kunne næsten være afgjort ved

det, man i andre sammenhænge kalder *tendenslodtrækning*, for de opstillede *hypoteser* er ikke mere dristige og fändenivoldske, end at de ender med – ofte på basis af minimale forandringer – nogenlunde at blive bekræftet. Det er ikke dårlig videnskab, slet ikke, men spørgsmålet er, om det overhovedet er videnskab – om ikke de uerkendte, uafdækkede og uanalyserede forskelle i betydning, udsagnsvaliditet, historik osv. bag undersøgelsens mange svar gør, at simpel (og endda sofistikeret) statistik er værdiløs viden. End ikke viden. Talbelagte fornemmelser og banaliteter.

Hvor bliver den empiriske aflæsning af værdier og værdiforskydninger (mindre end Nietzsches 'omvurdering af alle værdier' kan gøre det) af? Der findes dog et samfund uden for spørgeskemaernes standardiserede svar: konsumvaner, kulturvaner, læserbreve, opinionsmålinger, adfærdsanalyser osv. – foruden kvalitative dybdeinterviews, der i sig selv kunne tydeliggøre og nuancere svarene anno 1981, 1990 og 1999. Nok har der – så vidt jeg har forstået – været tale om de samme spørgsmål fra test til test, men det er ikke det samme som, at der svares i samme saglige øjenhøjde – efter samme konnotationer, med samme identitetskulør, med samme ideologiske/værdimæssige pejling, med samme forventning om forståelse osv. – Alt sammen meget vigtige realia at forholde sig til, hvis ikke der skal gå 'Lomborg' eller humbug i det statistiske udredningsarbejde.

Måske er den slags hensyn også ligegyldige, for det fremgår tydeligt, at den europæiske værdiundersøgelse – som den danske har været en del af – i sin tid var foranlediget af en EF/EU-foruroligelse over værdiernes mulige erosion og forfald i senmoderniteten. Kort sagt: kom tilbage kære forskere og fortæl os, at det ikke står så slet til. Som sagt, så gjort, thi disse værdikortlægninger er dybest set beroligende: de rød-hvide vejsten kanter stadig den danske (europæiske/vestlige) middevej sikkert ind – som tilsvarende sten nordpå og sydpå.

Til samme beroligelse tjener også den henrivende skelnen, man i den danske undersøgelse ukritisk har overtaget fra amerikaneren R. Inglehart: mellem *materialister* (dem med villa, volvo, vovse etc.) og *postmaterialister*: en kategori, der kan rumme alt fra økologiske huleboere og spirituelle stjernetydere til oplevelseshungrige og storforbrugere af enhver slags, der ikke just er kede af at brænde moneterne af i en ruf. Den slags idioti er naturligvis guf for en statsmand, der har forsøgt at afblæse klassekampen og lade som om, at vi bevæger os fremad ved at gå baglæns. I dét lys kommer rapporten *Danskernes værdier 1981-1999* ganske belejligt: danskerne besidder et sejtræk, der ikke sådan sætter gamle værdier over styr!

Valgresultatet 20.11.01 og hvad deraf fulgte fortæller allerede en anden historie, men det er – en anden historie.